

**АНАЛИЗИ НА НАКС ЗА
ИСПЛАТЛИВОСТА ОД
СТИПЕНДИРАЊЕТО СТУДЕНТИ НА
ПРВ, ВТОР И ТРЕТ ЦИКЛУС СТУДИИ
НА ЕДЕН ОД ПРВИТЕ 100
УНИВЕРЗИТЕТИ ОД ШАНГАЈСКАТА
ЛИСТА**

(ПОДАТОЦИ 2010-2021)

Анализата ја подготвија:

Проф. д-р Мимоза Ристова, УКИМ

Проф. д-р Виктор Стефов, УКИМ

Проф. д-р Мирјана Најчевска, УКИМ

1. Вовед

Доделувањето стипендии за студирање надвор од Република Северна Македонија претставува еден од начините за поддршка на развојот на заедницата преку овозможување на студии кои не се застапени или не се доволно развиени во Северна Македонија, проширување на знаењата на студентите со цел зајакнување на академската заедница во државата, одговор на потребите искажани од страна на бизнис заедницата.

Со оглед на тоа дека станува збор за доделување неповратни средства од Буџетот на државата наменет за развој на високото образование на физички лица, од исклучителна важност е да се утврди како се доделуваат овие средства и кои се резултатите од остварениот студиски престој во странство за пошироката заедница, академската заедница во државата и бизнис секторот.

Во анализата се користени податоци добиени од страна на Министерството за образование и наука, законски и подзаконски акти со кои се регулира релевантната материја и податоци достапни на интернет.

Анализата е структурирана во два дела:

- Анализа на податоците за доделени стипендии за студирање во странство за додипломски, магистерски и докторски студии¹.
- Анализа на законската и подзаконска регулатива со која се определуваат критериумите за доделување стипендии и се одредуваат обврските на корисниците на стипендии.

Основаната цел на оваа студија е да ги анализира состојбите во високото образование на Република Македонија поврзани со стипендирањето од МОН на наши државјани да студираат на еден од светските универзитети и ефектите за нашата држава од таквото буџетско зафаќање.

Нашата студија има за цел да ги истражи фактите во врска со професионалните патеки на овие стипендисти, без да навлегува во причините за евентуалното заминување од земјата и неисполнување на договорот.

2. Методи и средства

Податоците обезбедени од МОН на барање на НАКС согласно Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер. Статистичка обработка беше направена со формирање класи и пребројување на единките од секоја класа. Притоа беа формирани следните класи.

¹ Анализата се потпира пред се на податоците кои се официјално добиени од Министерството за образование и наука. Со оглед на тоа што министерството не одговори соодветно на голем дел од поставените барања и не ги достави бараните податоци, делови од анализата се базираат на претпоставки изведени од постоечките податоци или се укажува на недостатокот на соодветни податоци.

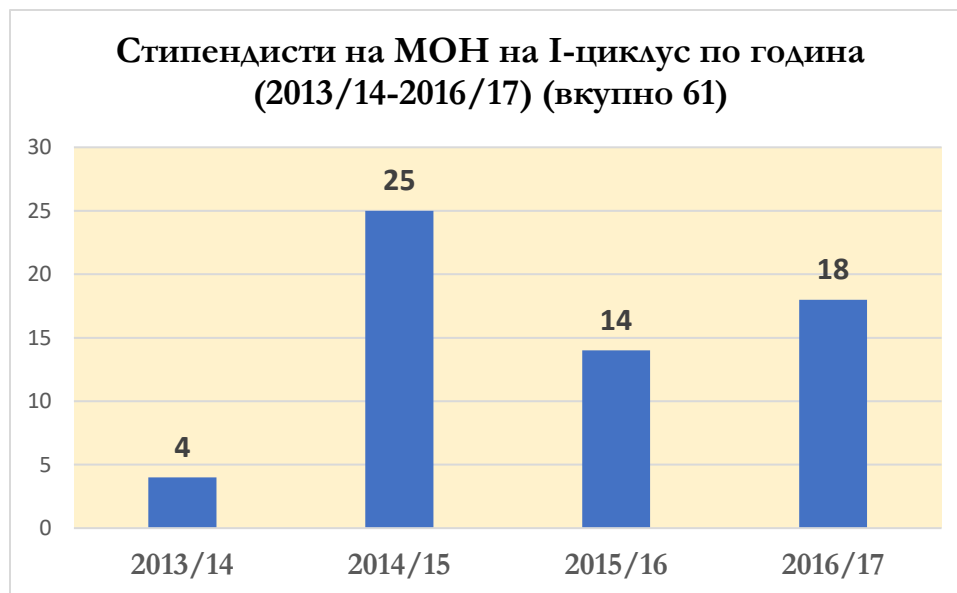
- Земји (групи од земји) на студирање и нивно прикажување во однос на вкупниот број стипендирани.
- Учеството на одделните подрачја според класификацијата Фраскати (издвојување на ИТ како посебно поле за анализа).
- Статус на вработеност во земјата или странство по завршувањето на студиите (издвојување на класа стипендисти за која нема податоци за моментално вработување).

Согласно Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, од страна на НАКС беа побарани информации за стипендираните студенти на странски универзитети за прв, втор и трет циклус студии. Притоа, како одговор на барањето беа добиени табелите со податоци за студентите финансирани од МОН за прв и втор циклус студии на еден од првите 100 странски универзитети кои се на Шангајската листа. И по дополнителни ургенции поткрепени со официјални барања, за студентите финансирани за студии во странство на третиот циклус, податоците не ни беа дадени.

Во продолжение ќе се осврнеме на анализа само на добиените податоци (листи) на:

- Стипендисти на прв циклус студии во странство финансирани од МОН за периодот за академските од 2013/14 до 2017/18 година.

Стипендисти на втор циклус студии во странство финансирани од МОН за периодот за академските од 2010/11 до 2020/21 година. Квалитативна анализа на законската и подзаконска регулатива со кои се третира стипендирањето на државјани на Република Северна Македонија во странство и на конкурсите објавени од страна на МОН со цел доделување стипендии.

Слика 1. Бројот на стипендистите од МОН во текот на неколку академски години за студии на прв циклус на странски универзитети.

Слика 2. Бројот на стипендисти од МОН во текот на неколку академски години за студии на втор циклус на странски универзитети.

1. Заклучоци

1. Материјата за добивање стипендии за студирање во странство не е до крај и соодветно регулирана со Законот за студентски стандард и воопшто не е предмет на регулирање во Законот за високо образование.
2. Во ниту еден закон или подзаконски акт не е определен посебниот интерес на Северна Македонија за конкретни студии или градење на конкретен кадар како основа за доделување на стипендиите за студирање во странство.
3. Во Правилникот за видот на студентските стипендии и начинот на доделување на студентските стипендии на студенти кои студираат во странство не е направено развојување на генералните и посебните критериуми за добивање стипендија.
4. Во Правилникот не се прецизирани (конкретизирани) посебните критериуми за добивање стипендија за студирање во странство што би овозможило недвосмислено рангирање на кандидатите.
5. Постоеното на можност за добивање дополнителни усни информации во МОН отвора простор за различен третман на кандидатите.
6. Во ниту еден од законските и подзаконските акти не се дадени процедури кои би овозможиле поврат на средствата дадени на име стипендија во случај кога кандидатот нема да ја изврши обврската за враќање и работа во државата
7. Сите овие елементи заедно ја оневозможуваат или во најмала рака ја отежнуваат постапката за жалба на кандидатите во случаите кога не се задоволни од одлуката на МОН, односно одбиено е нивното барање за добивање стипендија.
8. Голем дел од корисниците на стипендии за студирање во странство остануваат да работат надвор од Северна Македонија.

9. Ниту еден од корисниците на стипендии кој не се вратил во државата согласно договорот склучен за доделување на стипендијата не ја вратил сумата предвидена во договорот и за ниту еден студент не била активирана меницата која ја потпишал при склучување на договорот како гаранција за преземената обврска.

2. Препораки

1. Материјата за добивање стипендии за студирање во странство треба да биде соодветно регулирана во Законот за високо образование во контекст на јасно изразениот интерес и дефинирани потреби за одреден вид кадри и конкретни студии за кои би се доделувале стипендии за студирање во странство
2. Во Законот за студентски стандард и во правилниците за доделување стипендии треба да постојат јасно раздвоени критериуми за доделување стипендии за студирање во Република Северна Македонија и во странство.
3. Дискреционото право на министерот за доделување стипендии и формулирање на критериумите треба да биде сведено на минимум.
4. Во самите закони и во правилниците треба да бидат прецизирани одговорностите на корисниците на стипендии за студирање во странство со јасна процедура за поврат на средствата во случаите на неисполнување на условите поврзани со одработување на одреден број години во Република Северна Македонија под кои се зема стипендијата.
5. Може да се размисли за иницирање промени кои би стимулирале кредитирање наместо стипендирање на студирање во странство што би овозможило постојано циркулирање на средствата предвидени за оваа намена.
6. Потребно е да се направи баланс меѓу средствата кои се издвојуваат за поддршка на студентите во државата, узловите за нивно студирање и академската заедница во целина и средствата кои се издвојуваат за поддршка на студирање во странство.
7. Посебно сакаме да нагласиме дека доделување на овие огромни средства за студирање во странство се почнати во време кога не се доделуваа стипендии за постдипломски и докторски студии во МОН, а дури од пред две години во многу мал обем истите почнаа да се реализираат и во земјата. Истовремено од 2009 година не се реализираат конкурси за домашни научноистражувачки проекти. Сметаме дека практично сите доделени средства (во милионски суми, само од нас обработените податоци се работи за **8,5 милиони Евра**, додека Радио Слободна Европа на 11.12.2021 година спомнува сума од **20 милиони долари**, а Стопанската комора сума од **24,4 милиони евра** потрошени средства за оваа намена) многу подобро ќе беше да се вложеа за стипендирање на студенти во нашата земја и/или да се вложеа во научноистражувачки проекти во земјата. Вака излегува дека ние со државни пари десетина години директно поттикнуваме одлив на мозоци од најчувствителниот сегмент за развојот на земјата, а тоа се младиот образуван и талентиран кадар. Затоа предлагаме да се укинат овие стипендии, освен за дефицитирани кадри кои ќе бидат прецизно регулирани со правилник и средствата да се пренаменат за цели кажани погоре.